https://doi.org/10.59546/18290744-2026.4-6-183

ՄԱՐՏԻՆ ՄԱՆՈՒԿՅԱՆ
Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոնիթորինգի պատասխանատու, փաստաբան Երևանի «Գլաձոր» համալսարանի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու
https://orcid.org/0009-0002-3636-6701
ՎԱՀԵ ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ
Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոնիթորինգի պատասխանատու, փաստաբան, իրավունքի մագիստրոս
https://orcid.org/0009-0008-9047-9639

MARTIN MANUKYAN
Responsible for monitoring the work of the Office of the Public Defender of the Chamber of Advocates of the Republic of Armenia, Advocate, Lecturer of the Department of Jurisprudence of the Yerevan University "Gladzor", Candidate of Legal Sciences
VAHE HOVHANNISYAN
Responsible for monitoring the work of the Office of the Public Defender of the Chamber of Advocates of the Republic of Armenia, Advocate, Master of Law

МАРТИН МАНУКЯН
Ответственный за мониторинг деятельности Аппарата общественного защитника Палаты адвокатов Республики Армения, адвокат, преподаватель кафедры юриспруденции Ереванского университета «Гладзор», кандидат юридических наук
ВАГЕ ОГАНЕСЯН
Ответственный за мониторинг деятельности Аппарата общественного защитника Палаты адвокатов Республики Армения, адвокат, магистр права

ՊԱՏԳԱՄԱՎՈՐԻՆ ԱՆՁԵՌՆՄԽԵԼԻՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԶՐԿԵԼԻՍ ՓԱՍՏԱԲԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԱՐՏԱԴԻՐ ՀԱՄԱՐԵԼՈՒ, ԱՅԴ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅԻ ԻՐԱՎԱՀԱՄ ԵՄԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ON THE RESULTS OF A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF INTERNATIONAL PRACTICE IN DEPRIVING MEMBERS OF IMMUNITY, CONSIDERING THE PARTICIPATION OF A LAWYER MANDATORY

О РЕЗУЛЬТАТАХ СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОГО АНАЛИЗА МЕЖДУНАРОДНОЙ ПРАКТИКИ ЛИШЕНИЯ ДЕПУТАТСКОЙ НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ (ИММУНИТЕТА) В КОНТЕКСТЕ ОБЯЗАТЕЛЬНОГО УЧАСТИЯ АДВОКАТА

Ներածություն

Սույն հոդվածը նպատակ ունի համակարգված ներկայացնել պատգամավորական անձեռնմխելիության ընթացակարգերը տարբեր իրավական համակարգերում, գնահատել հայաստանյան իրավակարգավորումների համապատասխանությունը միջազգային չափանիշներին, ինչպես պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելիս փաստաբանի մասնակցությունը պարտադիր համարելու առաջարկի իրավաչափությունը:

Ժամանակակից ժողովրդավարական պետություններում անձեռնմխելիությունը դիտարկվում է որպես գործառութային երաշխիք, այլ ոչ թե անձնական արտոնություն: Միջազգային միտումն ուղղված է դրա սահմանափակմանն ու հաշվետվողականության ուժեղացմանը:

Խորհրդարանի անդամները՝ պատգամավորները, ունեն հատուկ իրավական կարգավիճակ, որի կարևորագույն տարրերից մեկն էլ **պատգամավորական անձեռնմխելիությունն է:** Միևնույն ժամանակ, ժամանակակից իրավական պետություններում գործում է նաև **օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը:**Այս երկու սկզբունքների միջև երբեմն առաջանում է հակասություն: Եթե պատգամավորներն ունենան լայն անձեռնմխելիություն, ապա կարող է առաջանալ անպատժելիության վտանգ, իսկ եթե անձեռնմխելիությունը չափազանց սահմանափակ է, ապա հնարավոր է իրավական և քաղաքական հետապնդում:

Հետևաբար, պետությունները փորձում են գտնել հավասարակշռված լուծումներ՝ ապահովելու ինչպես պատգամավորների անկախությունը, այնպես էլ արդարադատության արդյունավետ իրականացումը:

Հոդվածում առաջարկվել է սահմանադրական օրենքով ամրագրել, որ անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը քննարկելիս փաստաբան (պաշտպան) ներգրավելը, որպես խորհրդարանում միջնորդությունը ներկայացնող դատախազին հակակշիռ, պատգամավորի ընտրությամբ՝ պետք է պարտադիր համարվի, ինչը, ոչ միայն համահունչ է միջազգային պրակտիկային, այլև «զենքերի հավասարության» և հավասարակշռման երաշխիք կհանդիսանա:

Հիմնական հետազոտություն

Պատգամավորական անձեռնմխելիությունը դասական սահմանադրական ինստիտուտ է, որը ձևավորվել է իշխանությունների բաժանման սկզբունքի և օրենսդիր իշխանության անկախության ապահովման նպատակով: Այն հատկապես կարևորվում է քաղաքական մրցակցության և բազմակարծության պայմաններում՝ կանխելու գործադիր իշխանության հնարավոր ճնշումներն օրենսդիր մարմնի նկատմամբ:

Միջազգային փորձը պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու և քրեական պա-

տասխանատվության ենթարկելու հարցերի վերաբերյալ բավականին բազմազան է, քանի որ յուրաքանչյուր երկիր ունի իր սահմանադրական և օրենսդրական առանձնահատկությունները, որոնք հիմնված են պատմական, քաղաքական և իրավական ավանդույթների վրա:

Միջազգային պրակտիկան վկայում է, որ անձեռնմխելիությունը չի նշանակում անպատժելիություն[1]: Այն պաշտպանության միջոց է, որպեսզի խորհրդարանը կարողանա ստուգել, թե արդյոք հետապնդումը քաղաքական կամ իրավական շարժառիթներ ունի՞, թե՞ ոչ: Նկատենք նաև, որ վերջին տասնամյակում միջազգային միտումն ուղղված է անձեռնմխելիության շրջանակի նեղացմանը:

Այդուհանդերձ՝ պատգամավորական անձեռնմխելիությունը գործում է բազմաթիվ երկրներում **(Ֆրանսիա, Գերմանիա, Իսպանիա, Ռուսաստան, Թուրքիա, ԱՄՆ** (մասնակի), **Հայաստան** և այլն:) Դրան հակառակ՝ որոշ երկրներում այն վերացվել է կամ գործում է սահմանափակ (**Միացյալ Թագավորություն**, **Նիդեռլանդներ, Նորվեգիա, Կանադա):**

Առանձին երկրներում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը վերացվել, կամ գրեթե վերացվել է **(Ավստրալիա, Նոր Զելանդիա**):

Վերջին տարիներին մի քանի երկրներում փորձեր են արվել վերացնել կամ խիստ սահմանափակել պատգամավորական անձեռնմխելիությունը (**Վրաստան, Իտալիա, Ֆրանսիա, Թուրքիա, Ավստրիա, Լեհաստան, Պորտուգալիա, Բելգիա, Ռումինիա, Արգենտինա**): Կան նաև երկրներ, որտեղ պատգամավորներն ունեն ամենալայն անձեռնմխելիությունը (**Իսպանիա, Հունաստան, Բրազիլիա, Մեքսիկա):** Նման լայն անձեռնմխելիությունը նախատեսված է, որպեսզի պատգամավորները կարողանան ազատորեն քննադատել իշխանությանը, արտահայտել քաղաքական կարծիք, չվախենալ քաղաքական հետապնդումներից:

Հայաստանի Հանրապետությունում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը միջին մակարդակի է:

ՄԱԿ-ի հակակոռուպցիոն կոնվենցիան (UNCAC,) և Եվրոպայի խորհրդի GRECO-ն (Group of States against Corruption) առաջարկում են սահմանափակել պատգամավորական անձեռնմխելիության շրջանակը, որպեսզի այն չդառնա կոռուպցիայի և հանցագործությունների քողարկիչ[2]: Պակաս կարևոր չէ և այն հանգամանքը, որ Վենետիկի հանձնաժողովի կողմից առաջարկվող չափորոշիչների համաձայն՝ պատգամավորի անձեռնմխելիությունը պետք է սահմանափակվի միայն խորհրդարանական գործունեությամբ, իսկ անձեռնմխելիությունից զրկելու ընթացակարգը պետք է լինի թափանցիկ՝ առանց քաղաքական կողմնակալության: Միջազգային դատարանները ևս, ինչպես օրինակ՝ Միջազգային քրեական դատարանը, մերժում են անձեռնմխելիությունը միջազգային հանցագործությունների (գենոցիդ, պատերազմական հանցագործություններ և այլն) դեպքերում[3]:

Պատգամավորական անձեռնմխելիությունն առաջ է եկել պատմականորեն: Դեռևս 17-18-րդ դարերում Եվրոպայում թագավորները կամ կառավարությունները կարող էին ձերբակալել կամ դատապարտել պատգամավորներին, եթե նրանք քննադատում էին իշխանությանը: Այդ պատճառով խորհրդարանները սկսեցին պահանջել հատուկ պաշտպանություն պատգամավորների համար[4]:

Այսօր արդեն պատգամավորական անձեռնմխելիությունը սահմանադրական իրավունքի կարևոր ինստիտուտ է: Այն պատգամավորի իրավական կարգավիճակի բաղադրիչն է և ունի

[1] *Кутафин О.Е.,* Конституционное право России. Москва, Юрист, 2001, с. 113.
[2] *Баглай М.В.,* Конституционное право Российской Федерации. Москва, Норма, 2013, с. 97.
[3] *Марченко М.Н.,* Конституционное право зарубежных стран. Москва, Проспект, 2014, с. 162.
[4] *Чиркин В.Е.,* Парламентское право, Москва, Норма, 2006, с. 57.

երկու հիմնական նպատակ՝

1. ապահովել պատգամավորների անկախ գործունեությունը,
2. պաշտպանել խորհրդարանն արտաքին միջամտություններից:

Գիտական գրականության մեջ պատգամավորական անձեռնմխելիությունը հաճախ սահմանվում է որպես պատգամավորի նկատմամբ քրեական կամ վարչական հետապնդում իրականացնելու հատուկ սահմանափակումներ: Այն նախատեսված է բացառապես պատգամավորի գործունեության արդյունավետ իրականացման համար և չի կարող դիտվել որպես անձնական արտոնություն:

Ընդունված է տարբերակել պատգամավորական անձեռնմխելիության երկու տեսակ.

Ինդեմնիտետ, ինչը նշանակում է, որ պատգամավորները չեն կարող ենթարկվել իրավական պատասխանատվության իրենց պաշտոնական գործունեության ընթացքում արտահայտած կարծիքների կամ քվեարկության համար: Այս սկզբունքը պաշտպանում է պատգամավորների խոսքի ազատությունը խորհրդարանում: Այն գործում է գրեթե բոլոր ժողովրդավարական պետություններում և համարվում է խորհրդարանական ժողովրդավարության կարևոր երաշխիք:

Իմունիտետ, սա վերաբերում է պատգամավորին քրեական հետապնդումից պաշտպանելուն: Շատ երկրներում պատգամավորին ձերբակալելու կամ քրեական պատասխանատվության ենթարկելու համար անհրաժեշտ է խորհրդարանի համաձայնությունը: Այս մեխանիզմը նախատեսված է կանխելու գործադիր իշխանության կողմից պատգամավորների նկատմամբ ճնշումները:

Պատգամավորական անձեռնմխելիությունն ունի մի շարք կարևոր գործառույթներ.

1. ապահովում է խորհրդարանի անկախությունը,
2. պաշտպանում է պատգամավորներին իրավական կամ քաղաքական հետապնդումներից,
3. նպաստում է ազատ քաղաքական քննարկումների իրականացմանը:

Միևնույն ժամանակ, այս ինստիտուտը կարող է առաջացնել նաև խնդիրներ, եթե այն կիրառվում է չափազանց լայն ձևով:

Միջազգային պրակտիկայում պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու ընթացակարգը, սովորաբար, հետևյալն է.

Դիմումի (միջնորդության) ներկայացում: Դատախազությունը կամ դատարանը դիմում է խորհրդարանի նախագահին կամ համապատասխան հանձնաժողովին՝ խնդրելով համաձայնություն տալ պատգամավորի քրեական հետապնդման կամ ձերբակալության համար: **Դիմումը (միջնորդությունը) պետք է պարունակի հանցագործության մանրամասն նկարագրություն և ապացույցներ:**

Հանձնաժողովում քննարկում: Խորհրդարանի հատուկ հանձնաժողովը (օրինակ՝ իրավական հարցերի կամ արտոնությունների հանձնաժողով) ուսումնասիրում է դիմումը (միջնորդությունը): Այս փուլում ստուգվում է, թե արդյոք կա՞ «**fumus persecutionis**» (հետապնդման կասկածելի շարժառիթներ)[5], այսինքն՝ քաղաքական հետապնդման նշաններ: Եթե կան այդպիսիք (օրինակ՝ դիմումը (միջնորդությունը) ներկայացվել է առանց բավարար ապացույցների), ապա հանձնաժողովի կողմից խորհրդարանի լիագումար նիստին պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու վերաբերյալ բացասական եզրակացություն է ներկայացվում:

Խորհրդարանի լիագումար (պլենար) նիստում քվեարկություն: Հանձնաժողովի առա-

[5] *Чиркин В.Е.,* Парламентское право, Москва, Норма, 2006, с. 57.

ջարկությունը քննարկվում է խորհրդարանի լիագումար նիստում: Միջազգային պրակտիկայում պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը կարող է քվեարկվել ինչպես բաց, այնպես էլ գաղտնի քվեարկությամբ: Սակայն ժամանակակից ժողովրդավարական պետությունների մեծ մասում առավել տարածված է բաց քվեարկության մեխանիզմը, քանի որ այն ապահովում է գործընթացի թափանցիկությունը և պատգամավորների քաղաքական պատասխանատվությունը: Օրինակ՝ **Գերմանիայում** Բունդեսթագը պատգամավորների անձեռնմխելիության հարցերը, սովորաբար, քննարկում և լուծում է բաց քվեարկությամբ: Նման մոտեցում է կիրառվում **Ֆրանսիայում**, որտեղ Ազգային ժողովը պատգամավորների անձեռնմխելիության հարցերը լուծում է հրապարակային քվեարկությամբ: Պատգամավորների անձեռնմխելիության հարցերը բաց քվեարկությամբ է լուծվում նաև **Թուրքիայում, Հոլանդիայում**, **Ճապոնիայում** , **Ռուսաստանի Դաշնությունում**՝ էլեկտրոնային քվեարկությամբ:

Միևնույն ժամանակ, որոշ երկրներում կիրառվում է նաև գաղտնի քվեարկության պրակտիկա[6]: Այդպիսի մոտեցումը նպատակ ունի ապահովելու պատգամավորների ազատ կամաարտահայտությունը և նվազեցնելու քաղաքական կամ կուսակցական ճնշումների ազդեցությունը որոշման վրա: Օրինակ՝ **Իտալիայում** որոշ խորհրդարանական ընթացակարգերի ընթացքում կարող է կիրառվել գաղտնի քվեարկություն, ինչը թույլ է տալիս պատգամավորներին որոշումներն ընդունել առանց արտաքին ազդեցությունների:

Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովը նմանօրինակ հարցերը քննում է բաց նիստում, իսկ քվեարկությունը կատարում է բաց եղանակով: Այս մոտեցումը համապատասխանում է խորհրդարանական գործունեության հրապարակայնության և հաշվետվողականության սկզբունքին:

Արտակարգ դեպքեր (իրավիճակներ): Եթե հարցի քննարկման ժամանակամիջոցում խորհրդարանն արձակուրդում է, ապա, որոշումը կայացնում է խորհրդարանի նախագահությունը կամ բյուրոն, ինչը, հետագայում հաստատվում է խորհրդարանի ընդլայնված նիստում: Միջազգային պրակտիկայում տարածված մեխանիզմ է նաև խորհրդարանի արտահերթ նիստ հրավիրելը: Այդ դեպքում խորհրդարանի նախագահը կամ պետության ղեկավարը հրավիրում են **հատուկ նիստ**, որը քննարկում և քվեարկում է տվյալ հարցը: Եթե խորհրդարանը նստաշրջանում չէ, ապա պետք է հատուկ հրավիրվի՝ այդ հարցը լուծելու համար (**Գերմանիա, Հնդկաստան, Հունաստան, Սլովենիա**):

Պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու ընթացակարգերը շատ երկրներում թեև իրար նման են, այնուամենայնիվ, դրանք նաև տարբերվում են: Որոշ երկրներում, օրինակ՝ **Չիլիում**, պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը չի քվեարկվում խորհրդարանում[7]: Այն լուծվում է դատարանի որոշմամբ, ինչը նպատակ ունի ապահովելու գործընթացի իրավական և ոչ քաղաքական բնույթը: Չիլիից բացի՝ կան նաև այլ երկրներ, որտեղ պատգամավորական անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը լուծվում է ոչ թե խորհրդարանի, այլ դատարանի որոշմամբ **(Պերու, Բոլիվիա, Կոլումբիա):**

Անդրադարձ կատարելով մի շարք երկրների խորհրդարանների պրակտիկային՝ նշենք.

Ֆրանսիայի փորձը

Ֆրանսիայում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը կարգավորվում է Սահմանադրությամբ: Պատգամավորները չեն կարող ենթարկվել քրեական հետապնդման առանց խորհրդարանի համաձայնության: Սակայն, կան որոշ բացառություններ. օրինակ՝ եթե պատ-

[6] *Баглай М.В.,* Конституционное право зарубежных стран, Москва, Норма, 2007, с. 183.
[7] *Shaw M. N.,* Internacional Law. Cambridge: Cambridge Uniwersity Press, 2017, p. 76.

գամավորը ձերբակալվում է հանցագործության կատարման պահին: Այս դեպքում իրավապահ մարմինները կարող են իրականացնել անհրաժեշտ գործողություններն առանց խորհրդարանի թույլտվության:

Գերմանիայի փորձը

Գերմանիայում պատգամավորական անձեռնմխելիությունն ամրագրված է Հիմնական օրենքով: Բունդեսթագի անդամների նկատմամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու համար անհրաժեշտ է խորհրդարանի թույլտվությունը: Բունդեսթագում գործում է հատուկ հանձնաժողով, որը ուսումնասիրում է նման դիմումները և ներկայացնում համապատասխան առաջարկություններ:

Իտալիայի փորձը

Իտալիայում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը նախկինում շատ լայն էր: Իրականացված բարեփոխումների արդյունքում այն զգալիորեն սահմանափակվել է, սակայն, որոշ հատուկ դատավարական գործողությունների համար դեռևս պահանջվում է խորհրդարանի թույլտվությունը:

Միացյալ Նահանգների փորձը

ԱՄՆ-ում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը սահմանափակ բնույթ ունի: Կոնգրեսի անդամները պաշտպանված են միայն իրենց օրենսդրական գործունեության շրջանակում արտահայտած կարծիքների համար, սակայն քրեական իրավախախտումների դեպքում նրանք կարող են ենթարկվել պատասխանատվության այնպես, ինչպես ցանկացած այլ քաղաքացի:

Եվրոպական խորհրդարան[8]: Եվրոպական խորհրդարանի անդամներն ունեն անձեռնմխելիություն, ինչից կարող են զրկվել իրավական հարցերի հանձնաժողովի առաջարկությամբ և լիագումար նիստի քվեարկությամբ: Եթե մեղադրանքը քաղաքական բնույթի է, ապա հանձնաժողովի կողմից լիագումար նիստին ներկայացվում է բացասական եզրակացություն, ինչի հիման վրա՝ պատգամավորը չի կարող զրկվել անձեռնմխելիությունից: Թե՛ Եվրոպայի խորհուրդը, թե՛ Վենետիկի Հանձնաժողովը նշում են, որ անձեռնմխելիությունը պետք է կիրառվի միայն այն դեպքում, երբ կա քաղաքական հետապնդման իրական վտանգ: Նրանց կարծիքով՝ անձեռնմխելիությունը չպետք է դառնա **անպատժելիության միջոց:**

Հայաստանի Հանրապետության փորձը.

Հայաստանի Հանրապետությունում պատգամավորական անձեռնմխելիությունը ամրագրված է Սահմանադրությամբ[9], որի 96-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Պատգամավորն իր լիազորությունների ժամկետում և դրանից հետո չի կարող հետապնդվել և պատասխանատվության ենթարկվել պատգամավորական գործունեության շրջանակներում հայտնած կարծիքի կամ քվեարկության համար:

Պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդում կարող է հարուցվել միայն Ազգային ժողովի համաձայնությամբ: Պատգամավորն առանց Ազգային ժողովի համաձայնության չի կարող զրկվել ազատությունից, բացառությամբ երբ նա բռնվել է հանցանք կատարելու պահին կամ անմիջապես դրանից հետո: Այս դեպքում ազատությունից զրկելը չի կարող տևել յոթանասուներկու ժամից ավելի: Պատգամավորին ազատությունից զրկելու մասին անհապաղ տեղեկացվում է Ազգային ժողովի նախագահը»:

Մեծ Բրիտանիայի փորձը. Այստեղ չկա անձեռնմխելիություն, պատգամավորները կա-

[8] *Shaw M. N.*, Internacional Law. Cambridge: Cambridge Uniwersity Press, 2017, p. 76.

[9] Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով, ՀՀՊՏ 2015.12.21/ Հատուկ թողարկում:

րող են ենթարկվել քրեական հետապնդման՝ առանց խորհրդարանի համաձայնության:

Չիլիի փորձը. Վերը նշվեց, որ անձեռնմխելիությունից զրկում է դատարանը (վերաքննիչ դատարան), ոչ թե խորհրդարանը: Դատարանի այդ որոշումը պատգամավորը կարող է բողոքարկել Գերագույն դատարան:

Կոլումբիայի փորձը. Անձեռնմխելիությունից զրկում է Գերագույն դատարանը:

Թուրքիայի փորձը. Անձեռնմխելիությունից զրկում է խորհրդարանը, սակայն, պատգամավորը կարող է դա բողոքարկել Սահմանադրական դատարան:

Հորդանանի **փորձը.** Խորհրդարանի իրավական հարցերի հանձնաժողովը 15 օրվա ընթացքում քննարկում է պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու դիմումը, սակայն, վերջնական որոշում կայացվում է խորհրդարանի պլենար նիստում:

Նորվեգիայի փորձը. Պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելը սահմանափակ է՝ միայն ձերբակալության դեպքում: Քրեական հետապնդման համար չկա ընթացակարգային անձեռնմխելիություն:

Մալթայի փորձը. Քրեական հետապնդման համար չկա ընթացակարգային անձեռնմխելիություն:

Վենետիկի հանձնաժողովի 2014 թվականի հիմնարար զեկույցում ամրագրված է, որ անձեռնմխելիությունից զրկելու ընթացակարգը պետք է համապատասխանի ընդհանուր ընթացակարգային իրավունքի սկզբունքներին, այդ թվում՝

1. թափանցիկությանը,
2. անաչառությանը,
3. իրավական որոշակիությանը,
4. հակառակ կողմին լսելու իրավունքին,
5. պաշտպանության իրավունքին:

Վենետիկի հանձնաժողովն իր զեկույցում նշել է նաև, որ պատգամավորը պետք է ունենա նաև ներկայացվելու իրավունք, և դա կարող է արվել՝

- Մեկ այլ պատգամավորի կողմից,
- Արտաքին փաստաբանի կողմից:

Բացի այդ՝ Եվրոպական խորհրդարանի կանոնակարգում ամրագրված է, որ՝

- Պատգամավորը պարտադիր հրավիրվում է լսման խորհրդարանի իրավական հարցերի հանձնաժողովում,

- Նա կարող է ներկայացնել փաստաթղթեր, գրավոր և իրեղեն ապացույցներ,

- Փաստաբանը կարող է խորհուրդներ տալ ընթացքում, բայց չի կարող ելույթ ունենալ հանձնաժողովում (չի կարող քննարկումներ անցկացնել հանձնաժողովի անդամների հետ, բայց կարող է խորհրդակցել պատգամավորի հետ):

Եվրոպական խորհրդարանի կանոնակարգում վերը ամրագրվածն հարց է առաջացնում՝ պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը քննարկելիս պարտադի՞ր է արդյոք փաստաբանի մասնակցությունը, թե՞ ոչ:

Ազգային խորհրդարանների պրակտիկայի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նման դեպքերում եվրոպական և այլ ժողովրդավարական մի շարք երկրներում պատգամավորը իրավունք ունի ներգրավելու փաստաբան՝ որպես միջնորդությունը խորհրդարանին ներկայացնող անձին (տվյալ դեպքում՝ դատախազին) հակակշիռ:

Մասնավորապես.

Գերմանիայում

- իրավական հարցերի հանձնաժողովում և պլենար նիստում քննարկման ժամանակ

պատգամավորը կարող է ունենալ փաստաբան, որն իրավական խորհրդատվություններ է տալիս և օգնում է ձևակերպել դիրքորոշումը:

Ֆրանսիայում

– իրավական հարցերի հանձնաժողովը լսում է պատգամավորին, որը պրակտիկայում նշված հանձնաժողով է ներկայանում փաստաբանով:

Իտալիայում, Իսպանիայում, Լեհաստանում

– հարցի քննարկման ժամանակ, հատկապես բարդ կամ հասարակական ինչեղություն ունեցող գործերով՝ իրավական հարցերի հանձնաժողովում թույլատրվում է փաստաբանի մասնակցություն:

Թուրքիայում

- Սահմանադրական դատարանում բողոքարկման փուլում փաստաբանի մասնակցությունը պարտադիր է, իսկ խորհրդարանական փուլում՝ թույլատրելի:

Պակաս հետաքրքրություն չի ներկայացնում նաև հարցը, թե ինչո՞վ է փաստաբանի մասնակցությունը կարևոր և, կարո՞ղ է, արդյոք, փաստաբանի մասնակցությունը դիտարկվել որպես դատախազին հակակշիռ, թե ոչ:

Սույն հոդվածի հեղինակները կարծում են, որ դատախազը, սովորաբար, իր միջնորդությունում ներկայացնում է անհրաժեշտ ապացույցներ և փաստարկներ՝ հիմնավորելու համար, որ հետապնդումը քաղաքական շարժառիթներ չունի և որ ապացույցները բավարար են պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու համաձայնություն տալու համար: Սակայն, մյուս կողմից՝ ակնհայտ է նաև այն, որ առանց փաստաբանի մասնակցության՝ պատգամավորը դատախազի համեմատ կարող է անհավասար դիրքում հայտնվել՝ հատկապես, եթե գործը բարդ է, կամ անհրաժեշտություն է առաջանում հենց խորհրդարանում հերքել իր դեմ բերված փաստարկները:

Մեր կարծիքով՝ խորհրդարանում փաստաբանի մասնակցությունը թույլ կտար կամ առնվազն հնարավորություն կընձեռեր՝

1. վերլուծելու դատախազի միջնորդության հիմնավորվածությունը,
2. ներկայացնելու հակափաստարկներ,
3. ընդգծելու միջնորդության քաղաքական շարժառիթները,
4. պահանջելու լրացուցիչ ապացույցների ներկայացում և դրանց ստուգում:

Այլ խոսքով՝ առանց նշված հակակշիռների պատշաճի ստուգման ՝ պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը խորհրդարանում կարող է վերածվել մեծամասնության քաղաքական որոշման: Եթե դրան գումարենք և այն հանգամանքը, որ խնդրո առնչությամբ միջազգային կառույցները (Վենետիկի հանձնաժողով, Եվրոպական խորհրդարան) չեն բացառում, որ պատգամավորն իրավունք ունի ներգրավելու փաստաբան՝ իր շահերը պատշաճ ներկայացնելու համար[10], ապա մեր համոզմամբ՝ փաստաբանի մասնակցությունը տվյալ դեպքում ոչ միայն արդարության երաշխիք է, այլև կարող է կանխել անձեռնմխելիության ինստիտուտի չարաշահումը թե՛ մեծամասնության, թե՛ ընդդիմության կողմից: Շատ երկրներում սա արդեն ստանդարտ պրակտիկա է, և բարեփոխումների ժամանակ հաճախ ընդունվում է հենց Եվրոպական խորհրդարանի մոդելը:

Պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցի հետ կապված՝ փաստաբանի պարտադիր մասնակցության օգտին մեր կողմից բերվող փաստարկները հետևյալն են.

1. **Իրավական հավասարակշռություն** - դատախազը բարձրակարգ իրավաբան է, իսկ

[10] *Shaw M. N.,* Internacional Law. Cambridge: Cambridge Uniwersity Press, 2017, p. 76.

եթե պատգամավորը իրավաբան չէ, ապա դա ինքնին կարող է հանգեցնել անհավասարակշռության,

2. **Բարդ իրավական գնահատումներ** - եթե քննարկվում է ապացույցների, իրավական հիմքերի, անձեռնմխելիության ծավալի վերաբերյալ հարցեր, ապա փաստաբանի մասնագիտական աջակցությունն ավելի քան տրամաբանական է,

3. **Արդար ընթացակարգի երաշխիք** - թեպետ Ազգային ժողովը դատարան չէ, բայց նրա ընդունած որոշումը կարող է լուրջ հետևանքներ ունենալ,

4. **Քաղաքական մեծամասնության հնարավոր ճնշման ռիսկ** - փաստաբանի խոսքը, մասնագիտական աջակցությունն ու իրավական վերլուծությունները կարող են որոշակիորեն հավասարակշռել քաղաքական գործոնը

5.Գործընթացի ավելի բարձր իրավական մշակույթ - փաստաբանը կարող է ներկայացնել իրավական հակափաստարկներ:

Դրա հետ մեկտեղ, պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցի հետ կապված՝ փաստաբանի պարտադիր մասնակցության դեմ բերվող փաստարկները կարող են պատճառաբանվել նրանով, որ.

1. Ազգային ժողովը քաղաքական մարմին է,

2. Պատգամավորն օրենսդիր է և, ենթադրվում է, որ ունի բավարար քաղաքական և իրավական գիտելիքներ՝ ինքն իրեն պաշտպանելու համար,

3.Եթե պրակտիկայում դատախազ-փաստաբան մոդել ձևավորվի, ապա խորհրդարանը իրեն վերագրելով թեկուզ սահմանափակ դատական գործառույթներ՝ կվերածվի կիսադատարանի:

Միջազգային պրակտիկայի հաշվառմամբ՝ անդրադարձ կատարելով մեզանում գործող իրավակարգավորումներին, նշենք, որ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը քննարկելիս գլխավոր դատախազի մասնակցությունը պարտադիր է, քանի որ հենց նա է Ազգային ժողովին ներկայացնում միջնորդությունը: Դատախազը գալիս է խորհրդարան և ներկայացնում է հիմնավորումը: Պատգամավորները կարող են հարցեր տալ և քննարկել հարցը, այնուհետև հարցը դրվում է քվեարկության: Եթե պատգամավորների մեծամասնությունը քվեարկում է կողմ, ապա՝ պատգամավորի անձեռնմխելիությունը հանվում է և իրավապահ մարմինները կարող են սկսել քրեական հետապնդում:

Դարձյալ նույն տրամաբանական հարցն է առաջանում՝ եթե Գլխավոր դատախազի մասնակցությունը պարտադիր է, ապա ինչո՞ւ չպետք է պարտադիր համարվի փաստաբանի (պաշտպանի) մասնակցությունը, մի կողմից՝ որպես պատգամավորի ներկայացուցիչ, մյուս կողմից՝ որպես «Գլխավոր դատախազին հակակշիռ»:

Գործող օրենսդրությամբ պարտադիր չէ, մինչդեռ, Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության **64-րդ հոդվածի առաջին մասը** հռչակում է, որ «Յուրաքանչյուր ոք ունի իրավաբանական օգնություն ստանալու իրավունք: Օրենքով սահմանված դեպքերում իրավաբանական օգնությունը ցույց է տրվում պետական միջոցների հաշվին»:

Սահմանադրության հիշյալ նորմի տրամաբանությունից հետևում է, որ տվյալ դեպքում պատգամավորն իրավունք ունի ունենալ փաստաբան և, վերջինս կարող է մասնակցել Ազգային ժողովի նիստին, եթե պատգամավորն այդպես է ցանկանում, ինչը, բխում է Սահմանադրությամբ երաշխավորված պաշտպանության իրավունքի ընդհանուր սկզբունքից:

Ավելին, հոդվածի հեղինակների **մասնագիտական կարծիքն այն է**, որ եթե խոսքը գնում է իրավունքի պաշտպանության առավելագույն երաշխավորման մասին, ապա պատգամա-

վորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցի քննարկմանը փաստաբանի մասնակցությունը «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքով պետք է ամրագրվի և, ըստ այդմ՝ պարտադիր համարվի, ինչն էլ ենթադրում է նշված սահմանադրական օրենքում համապատասխան ընթացակարգերով անհրաժեշտ փոփոխություններ ու լրացումներ կատարելու անհրաժեշտությունը:

Ավելին՝ մեր կարծիքով, խորհրդարանում որքան ավելի «դատական» է դառնում ընթացակարգը, այնքան ավելի ուժեղ պետք է լինեն պաշտպանական երաշխիքները և, որպես դրա հետևանք՝ փաստաբանի պարտադիր մասնակցության հնարավորությունը: Եթե խորհրդարանում պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցի առնչությամբ իրավական պարզաբանումներ ու հիմնավորումներ ներկայացնելու անհրաժեշտություն է առաջանում, (իսկ դա, մեր համոզմամբ, առաջանում է), ապա փաստաբանի պարտադիր մասնակցությունը ոչ միայն այլընտրանք չունի, այլև, ինչպես վերը նշվեց՝ կարող է հակակշռել մի այնպիսի կարևոր գործոնի, ինչպիսին՝ քաղաքական գործոնն է:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության **64-րդ հոդվածի առաջին մասը,** գտնում ենք, որ երբ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում քննարկվում է պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը, ապա պատգամավորն իրավունք ունի իրավական աջակցություն հայցելու նպատակով փաստաբան ներգրավելու: Դա ոչ միայն համահունչ կլինի միջազգային փորձին, այլև, որպես արդար ընթացակարգի ապահովման երաշխիք կապահովի պատգամավորի իրավական անհրաժեշտ պաշտպանություն ստանալու իրավունքը: Այս իրավունքը հատկապես կարևոր է, քանի որ անձեռնմխելիությունից զրկելու ընթացակարգը խորհրդարանում թեև քաղաքական բնույթ ունի, բայց կարող է ուղղակիորեն ազդել պատգամավորի հեղինակության և քրեական հետապնդման հետագա ընթացքի վրա:

Քննարկվող հարցի հետ կապված՝ սույն հոդվածի հեղինակներն անհրաժեշտ են համարում անդարադառնալ նաև հարցին՝ թե ինչ ասել է «պառլամենտի դատական գործառույթ» և, տվյալ դեպքում այն ինչ աղերսներ ունի (կամ կարող է ունենալ) պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հետ:

Պառլամենտը թեև պետական իշխանության օրենսդիր մարմինն է, սակայն իր հիմնական օրենսդրական գործունեությունից բացի՝ իրականացնում է նաև մի շարք այլ գործառույթներ[11]: Դրանցից կարևորներից մեկը **դատական կամ դատահիրավական գործառույթն է**, որի շրջանակում պառլամենտը որոշ դեպքերում մասնակցում է բարձր պաշտոնատար անձանց պատասխանատվության հարցերի քննարկմանը: Պառլամենտի դատական (կամ դատահիրավական վերահսկողության) գործառույթը նշանակում է, որ պառլամենտը որոշ դեպքերում մասնակցում է արդարադատության կամ իրավական պատասխանատվության գործընթացներին: **Սա չի նշանակում, որ պառլամենտը դատարան է, բայց այն ունի իրավական-քաղաքական որոշումներ ընդունելու լիազորություններ,** որոնք առնչվում են դատական գործընթացներին: **Չնայած պառլամենտը դատարան չէ և չի իրականացնում դասական արդարադատություն, սակայն այն կարևոր դեր ունի պետական իրավական համակարգում՝ ապահովելով օրենքի գերակայությունն ու ժողովրդավարական վերահսկողությունը պետական իշխանության նկատմամբ**:

Պառլամենտի դատական գործառույթի հիմնական դրսևորումներն են.

1. **Պաշտոնատար անձանց պատասխանատվության հարցեր**. օրինակ՝ պառլամենտը կարող է սկսել պաշտոնանկության կամ մեղադրանքի գործընթաց (իմպիչմենտ) բարձր պաշ-

[11] *Հարությունյան Գ.,* «Սահմանադրական իրավունք», Երևան, «Տիգրան Մեծ» հրատարակչություն, 2016 թ., էջ 143:

տոնատար անձանց նկատմամբ: Այն հատուկ սահմանադրական գործընթաց է, կիրառվում է տարբեր երկրներում, հատկապես այն երկրներում, որտեղ կա նախագահական կամ խառը կառավարման համակարգ **(ԱՄՆ, Բրազիլիա, Կորեա, ՈՒկրաինա, Ֆիլիպիններ, Լիտվա, Հայաստան** և այլն):

2. Պատգամավորական անձեռնմխելիության հարցերի քննարկում. Պառլամենտը որոշում է՝թույլատրել, թե ոչ պատգամավորի նկատմամբ քրեական հետապնդումը:

3. Քննիչ հանձնաժողովների ստեղծում. Պառլամենտը կարող է ստեղծել հանձնաժողովներ՝ ուսումնասիրելու իրավական կամ պետական կարևոր հարցեր:

Այսպիսով՝ պառլամենտի դատական գործառույթը դրսևորվում է այն պահին, երբ **այն որոշում է անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը**: Դա անհրաժեշտ է, որպեսզի մի կողմից պաշտպանի պատգամավորի անկախությունը, իսկ մյուս կողմից՝ ապահովվի օրենքի առաջ հավասարությունը:

Եզրակացություն

Հիմք ընդունելով ՀՀ Սահմանադրության **64-րդ հոդվածի առաջին մասը՝** գտնում ենք, որ երբ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովում քննարկվում է պատգամավորին անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը, ապա «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» սահմանադրական օրենքում համապատասխան փոփոխություններ ու լրացումներ կատարելու միջոցով՝ ամրագրել, որ անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը քննարկելիս փաստաբան (պաշտպան) ներգրավելը, որպես խորհրդարանում միջնորդությունը ներկայացնող դատախազին հակակշիռ, պատգամավորի ընտրությամբ՝ պետք է պարտադիր համարվի, ինչը, ոչ միայն համահունչ է միջազգային պրակտիկային, այլև «զենքերի հավասարության» և հավասարակշռման երաշխիք կհանդիսանա:

Ամփոփագիր: Սույն ուսումնասիրության նպատակն է ցույց տալ, որ ժամանակակից ժողովրդավարական պետություններում անձեռնմխելիությունը դիտարկվում է որպես գործառութային երաշխիք, այլ ոչ թե անձնական արտոնություն և, միջազգային միտումն ուղղված է դրա սահմանափակմանն ու հաշվետվողականության ուժեղացմանը:

Խորհրդարանի անդամները՝ պատգամավորները, ունեն հատուկ իրավական կարգավիճակ, որի կարևորագույն տարրերից մեկն էլ պատգամավորական անձեռնմխելիությունն է**:** Միևնույն ժամանակ, ժամանակակից իրավական պետություններում գործում է նաև օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքը**:** Այս երկու սկզբունքների միջև երբեմն առաջանում է հակասություն: Եթե պատգամավորները ունենան լայն անձեռնմխելիություն, ապա կարող է առաջանալ անպատժելիության վտանգ, իսկ եթե անձեռնմխելիությունը չափազանց սահմանափակ է, ապա հնարավոր է իրավական կամ քաղաքական հետապնդում: Հետևաբար, պետությունները փորձում են գտնել հավասարակշռված լուծումներ՝ ապահովելու ինչպես պատգամավորների անկախությունը, այնպես էլ արդարադատության արդյունավետ իրականացումը:

Հոդվածում առաջարկվել է սահմանադրական օրենքով ամրագրել, որ անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցը քննարկելիս փաստաբան (պաշտպան) ներգրավելը, որպես խորհրդարանում միջնորդությունը ներկայացնող դատախազին հակակշիռ, պատգամավորի ընտրությամբ պետք է պարտադիր համարվի, ինչը ոչ միայն համահունչ է միջազգային պրակտիկային, այլև «զենքերի հավասարության» և հավասարակշռման երաշխիք կհանդիսանա:

Annotation. *The purpose of this study is to demonstrate that in modern democratic states, immunity is viewed as a functional guarantee, not a personal privilege, and the international trend is toward limiting it and*

strengthening accountability.

Members of parliament (MPs) enjoy a special legal status, one of the most important elements of which is parliamentary immunity. At the same time, modern constitutional states uphold the principle of equality before the law. Sometimes a conflict arises between these two principles. If MPs enjoy broad immunity, the risk of impunity may arise, while if the immunity is too limited, legal or political persecution may ensue. Therefore, states seek balanced solutions to ensure both the independence of parliamentarians and the effective administration of justice.

The article proposes enshrining in constitutional law a provision stipulating that, when considering the waiver of immunity, the participation of a lawyer (defense counsel) as a counterweight to the prosecutor presenting the petition to parliament, at the member's discretion, should be considered mandatory. This not only complies with international practice but also serves as a guarantee of "equality of arms" and balance.

Аннотация. Цель исследования — показать, что в современных демократических государствах парламентская неприкосновенность (иммунитет) рассматривается преимущественно как функциональная гарантия независимости депутата, а не как личная привилегия, при этом международная практика демонстрирует тенденцию к её ограничению и усилению подотчётности.

Отмечается, что члены парламента, депутаты, обладают особым правовым статусом, важнейшим элементом которого является парламентская неприкосновенность (иммунитет). Вместе с тем принцип равенства всех перед законом может вступать в противоречие с широкими пределами иммунитета: его чрезмерное расширение создаёт риск безнаказанности, тогда как чрезмерное ограничение — риск политически мотивированного или юридического преследования. В этой связи государства стремятся к выработке сбалансированных механизмов, обеспечивающих как независимость парламентариев, так и эффективное осуществление правосудия.

На основе сравнительно-правового анализа международной практики в статье обосновывается необходимость закрепления на конституционном уровне положения об обязательном участии адвоката (защитника) при рассмотрении вопроса о лишении депутата иммунитета. Подчёркивается, что участие защитника, действующего в качестве процессуального противовеса прокурору, обращающемуся с соответствующим ходатайством в парламент, по выбору депутата, способствует обеспечению принципа равенства сторон и поддержанию процессуального баланса.

Բանալի բառեր *- խորհրդարան, պատգամավոր, պատգամավորական անձեռնմխելիություն, միջազգային փորձ, Վենետիկի հանձնաժողով, Եվրոպական խորհրդարան, ինդեմնիտետ, իմունիտետ, փաստաբան, դատախազ:*

Keywords: *parliament, member of parliament, parliamentary immunity, international experience, Venice Commission, European Parliament, compensation, immunity, lawyer, prosecutor.*

Ключевые слова: парламент, депутат, парламентский иммунитет, международная практика, Венецианская комиссия, Европейский парламент, компенсация, иммунитет, адвокат, прокурор.

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրություն, 2015 թվականի դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով, ՀՀՊՏ 2015.12.21/ Հատուկ թողարկում :

2. Հարությունյան Գ., «Սահմանադրական իրավունք», Երևան, «Տիգրան Մեծ» հրատարակչություն, 2016 թ., էջ 143:

3. Кутафин О.Е., Конституционное право России. Москва, Юрист, 2001 с. 113.

4. Баглай М.В., Конституционное право Российской Федерации. Москва, Норма, 2013, с. 97.
5. Марченко М.Н., Конституционное право зарубежных стран. Москва, Проспект, 2014, с. 162.
6. Чиркин В.Е., Парламентское право, Москва, Норма, 2006, с. 57.
7. Баглай М.В., Конституционное право зарубежных стран, Москва, Норма, 2007, с. 183.
8. Shaw M. N., Internacional Law. Cambridge: Cambridge Uniwersity Press, 2017, p. 76.
9. Nowak J. Rotynda R., Principles of constitycional Law StPayl: West academic Pyblishing, 2010. p. 128.
10. Erskine May, Parliamentary Privilece. London: Lexisnexis, 2011, p. 120.

Մանուկյան Մ. - Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի Հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոնիթորինգի պատասխանատու, փաստաբան Երևանի «Գլաձոր» համալսարանի իրավագիտության ամբիոնի դասախոս, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, էլհասցե՝ martin_manukyan_1955@mail.ru:

Հովհաննիսյան Վ. - Հայաստանի Հանրապետության փաստաբանների պալատի Հանրային պաշտպանի գրասենյակի մոնիթորինգի պատասխանատու, փաստաբան, իրավունքի մագիստրոս, էլհասցե՝ vhadvocate@yahoo.com:

Ներկայացվել է խմբագրություն 16.03.2026 թ., տրվել է գրախոսության 16.03.2026 թ., երաշխավորվել է ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Սաֆարյանի կողմից, ընդունվել է տպագրության 02.07.2026 թ.: